

ПОЕТИКА СИМВОЛОТВОРЕННЯ ОБРАЗІВ МОЛОДОЇ ТА МОЛОДОГО У ВЕСІЛЬНИХ ПІСНЯХ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

Пикалюк Л.А.

Інститут філології та журналістики

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У статті досліджуються особливості поетики весільних пісень Західного Полісся, зокрема способи символотворення образів нареченого та нареченої. Також висвітлюється походження терміну «символ» і вивчаються етапи його розвитку. Характерною особливістю весільних пісень Західного Полісся, як і будь-якого іншого регіону, є те, що їх значення мотивується, в першу чергу, через фонові знання людей. За час свого побутування символи весільних пісень прижилися до такого рівня, що потреба в тлумаченні їх змісту відпала. Автор акцентує увагу на тому, що символіка образів як стійке художнє уявлення виникла в весільній пісні в результаті використання різноманітних художніх засобів, в тому числі й епітетів-прикладок, паралелізмів, персоніфікацій і порівнянь.

Ключові слова: фольклор, Західне Полісся, весільна пісня, наречений, наречена.

Постановка проблеми. Із початком третього тисячоліття інтерес до національної культури в Україні дедалі зростає, оскільки, одночасно із визріванням почуття етнічної самоідентифікації в суспільстві, очевидним фактом постає проблема неминучості втрати автентичної спадщини у її первозданному вигляді. Утратив свої позиції й один з найконсервативніших народних обрядів – весільний. Інформація про його особливості на нинішній день збереглася переважно в пасивній пам'яті респондентів. Та й така форма інформації цілком самодостатня, щоб на її основі провадити наукові дослідження. Найзбереженішою його частиною виступають пісенні тексти, ці часто непереврені зразки народної поезії, які свідчать про високий рівень естетизації народними верствами інституту сім'ї, шлюбу та родинних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наші дні дослідженням весільних обрядів та пісенності займалися Неоніла Здоровега (національна специфіка українського весілля), Валентина Борисенко (регіональна специфіка українського весільного обряду), Зоряна Марчук (генеалогія українського весільного обряду). Регіональним особливостям присвячені дисертації та статті Олена Гром-Цвйд (символіка західнополіських весільних пісень), Валентини Телеуці (весільний фольклор українського Придунав'я), Тетяни Саварин (лемківський весільний фольклор), Віктора Давидюка (регіональна специфіка волинського весільного обряду та хронометрія весільних пісенних текстів, записаних на Волині), Світлани Подолук (поведінкова характеристика жіночих образів в українському весільному фольклорі).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Український фольклор, як одна з найважливіших і значущих складових національної культури етносу, потребує осмислення багатьох питань і явищ його історичного розвитку в минулому та процесу побутування, функціонування, змін та новотворення на сучасному етапі. У комплексі таких недосліджених явищ бачимо і весільний фольклор.

Мета статті – на основі фольклорних записів попередників (опублікованих і рукописних) проаналізувати поетику та символіку весільних пісень Західного Полісся як важливої частини україн-

ської національної духовної спадщини, акцентувавши увагу на образах молодого та молодої.

Виклад основного матеріалу. Первісна людина, обдарована уявою і пізнанням, живучи серед світу природи, відчувала себе її частиною. Людська уява перетворювала птахів, звірів, рослин, предмети неживої природи у людей, наділяла їх власними якостями і звичками. М. Костомаров писав, що «в людині є потаємне око, яке бачить, що груба матерія містить зв'язок з духовною сутністю; є потаємний голос, який вказує, в чому полягає цей зв'язок» [32, с. 59]. Таким чином, предмети та істоти природи, увійшовши у народну поезію, набули особливого духовного значення, стали своєрідним відбиттям світогляду людини, що називається в широкому значенні символом [32, с. 59].

На думку М. Костомарова, поняття про символ не можна зміщувати з образом, алегорією чи порівнянням, «це тільки форми, в яких може виражатися символ» [32, с. 59]. Основою народної символіки, що відображена у пісенній творчості, слугувала сама природа, історичне використання відомого предмета у житті предків народу або ж давні вірування людей [32, с. 60].

О. Потебня у праці «Символ и миф в народной культуре» виділив три основні види відношень між символом та конкретним предметом, явищем чи дією: порівняння, протиставлення та причинне відношення [34, с. 6-7].

Символіка образів західнополіських весільних пісень як стійке художнє явище має декілька способів вираження, формування яких найбільше залежить від часового чинника. Найпростішим, а тому й найдавнішим серед них, є паралельне подання образу-символу та пояснення його семантики в тексті тієї ж пісні. Приклад такого «тлумачення» символіки знаходимо в весільній пісні «Як з калиночки дві квіточки, Перша квіточка – молодий Іванко, друга квіточка – молода Маруся». Молода і молодий – головні персонажі весілля, тому символіка цих образів вирізняється не лише предметно-тематичним розмаїттям, а й застосуванням різних способів символотворення.

Найрідше у весільних піснях Західного Полісся використовується в символотворенні звичайні порівняння. Переважно вони застосовуються в змалюванні статичних образів чи ситуацій. (Сидить Галя на посаженьку, як на калиночки квіт-

ка [21]. Калиновий квіт – один із найпопулярніших символів молодої пари на Поліссі, особливо в центральній його частині. На Західному Поліссі менше. Попри це мотив двох квіток, що ростуть з однієї гілки, аналогічний весільному гільцю, прикрашає навіть рушники та рукави жіночих сорочок [29, с. 234]. Отже, й тут цей двоєдиний символ молодої пари не чужий.

За художніми функціями порівняння дуже близькі до паралелізму (аналогія, уподібнення, спільність характерних рис), проте глибше увиразнюють зображуване: Ой куда ж ти, моя мамко, оддаєш, оддаєш / Як тую билиночку у болото пхаєш. / А як теї билиночки у болоти гнити, / То так мені молодеї на чужини жити [6].

Як бачимо, паралелізм розвивається на основі порівняння і також містить символічний зв'язок між паралельно зображеними образами із різних сфер життя, їхніми якостями або діями.

Значно частіше символ твориться на основі паралелізму. З нашої точки зору, знаходження аналогії між різними суб'єктами та ситуаціями і є найраніша стадія символотворення. Такий спосіб не претендує вбачати повну тотожність предметів та ситуацій, а тільки зауважує їхню подібність. Візьмімо хоча б для прикладу найвідоміше порівняння молодої подружньої пари з парою голубів: «Голуб і голубка ще не парувались, / Наші молодята ще не цілувались» [20]. Тут підмічена тільки схожість ситуації, а не перекодування молодих в орнітоморфні символи.

Особливо плідно вправляється людська уява в порівнянні з певними явищами ритуальних дій під час весілля. («Сокілко вилітає, / Іванко вижджає» [31]). «Там коло стайни місячик сяє, / То там Володька коня сідлає» [30, с. 71]; «З раю, раю сонечко грає, / Молодий Іванко коня сідлає» [30, с. 69]; «Ой з граєм, граєм сонечко сходить / Уже Іванко з хлібом виходить» [30, с. 72]; «Сіли пчїлоньки да й на яблуньку, / дай, Боже, на цвіт добрий. / Сіли дітоньки на посадоньку, / дай, Боже, на вік довг...» [26, с. 60]; («Всі сади цвітуть, всі сади цвітуть, / Яворе, розвивайся. / Коника ведуть, сиделце несуть, / Парубцю, вибирайся») [27].

У деяких текстах пісень ці ознаки поєднуються: Ой ти, рибонько краснопіра, / Що ти собі думаєш? / Рибачиньки йдуть, – / Ти в море втікаєш? / Ой ти, дівонька, ти молоденькая, / Що ти собі думаєш? / Сватоньки йдуть, – / Ти в комору втікаєш? [4]

Розташовуючись у суміжних частинах тексту, паралельні зображення створюють єдиний поетичний образ, дозволяють краще передати емоційний стан дівчини напередодні вступу у нове життя. У деяких піснях зміна стану молодої подається зміною вигляду символу, який її уособлює. Дуже поширений образ дівчини-калини, до прикладу, може мати один стан на початку весілля («Ой, зацвіла калинонька, зацвіла») [29, с. 33] і зовсім інший після вінця («Ой січана калинонька, січана, Ой звінчана Марусенька, звінчана») [31].

Аналогічне порівняння «запитої» (засватаної) дівчини з підтятою березою («Затета березойка, затета, / Вже наша дівойка запета...») [30, с. 30] чи зеленою конопелькою («Зелена конопелька в полі / Не дав вітер їй довго стояти / Хороша, хороша дівонька в матінки / Не дав їй молодчик погуляти» [30, с. 77]).

Деякі паралелізми є складнішими за своєю суттю, бо подають паралельні зображення не тільки самих образів, а й їхніх дій, переходів з одного стану в інший. Так, наприклад, порівнюється сіяння, дозрівання та буяння пшениці із адаптуванням дівчини в новій сім'ї: Посіяли пшениченьку на новині, / Кєдаємо дівойку на чужині. / Нехай наша пшениченька тут роста, / Нехай наша дівонька тут жива. / Нехай наша пшениченька колоситься. / Нехай наша дівонька віселиться [18].

У весільних піснях Західного Полісся трапляється вираження символів застосуванням заперечного паралелізму. Щодо подружньої пари, то значно частіше в такий спосіб описується молодий: «То не місячик свігить, / То не соніко сходить. / Молодейкий Василько / Кругом столика ходить». «Вой ни рій гуде, / Вой ни пчолойка по полю. / Їде Володька із дружиною додому» [37, с. 202]. Значно рідше трапляється ця форма в означенні молодої: «Ни ластовойка поза стіллічком літає, / Ой то дівойка свою родену вітає» [18].

О. Потєбня вважав, що порівняння із запереченням передбачає позитивне, ґрунтовне твердження, а тому воно є новішим за звичайне» [34].

За час свого побутування символи у весільних піснях прижилися до такого рівня, що потреба у тлумаченні їхнього змісту відпала. Він став загальнозрозумілим. Функціонування у тексті пісні образу-символу без будь-яких спроб його пояснення – ще один спосіб вираження символіки.

Деякі з пісень вже повністю обходяться застосуванням символів без паралельних зображень. Наприклад: (Проступітеся зори, / Проступітеся зори, / Бо місяця ведем, / Сюда й тудя сяє, / Коло зороньки стає [30, с. 96]. «Ой на ставу, на ставочку / Зловив лебідь лебідочку. / Як посадив коло себе, / То так любить, як сам себе [18]. «Ведемо тура з ложа, за нею Мати Божа, / Налужили коруночку / На її головочку» [30, с. 200]).

Іноді символи настільки тісно переплітаються з реальними образами, що відрізнити межю між символічним і реальним неможливо: «Ой на село, Василейку, на село, / Щоби тебе сонейко обняло, / Ясна зіройка засвітила, / Молода дівчинонька полюбила [30, с. 76].

Вибір символу для весільної пісні значною мірою корелюється обрядовим контекстом. Дії, які відбуваються до кульмінаційного моменту весілля, як і самі весільні чини переважно передаються космогонічно-астральними символами: «Ой, вийди, ясний місяце з зорою, / Принесе, Боже, мого сина із жоною» [11]

Та коли молода залишає батьківський дім, її символіка одразу набуває «хатніх» ознак («полетіло од нас гускою» [24], «полетіло тетерицею» [24],) Перед обрядом «комори» – Молодий наш, як бичок, / Молода – телічка» [28, с. 183]. «Там півень сокоче, / Молодий спати хоче. / Там курка сокоче, / Молода сподий хоче» [30, с. 198]. А вже в обряді «комори» молода – це хіба «ріпойка»: «Ой у коморі ріпойка сиділа, / Ходімо поглядімо, чи ще вона ціла. / Ой, се ціла – китайка червона, А се не ціла – нагайка готова» [30, с. 200]. В хаті молодого молода вже почувується «як бджілка на медочку» [8].

Виходячи із наведених пісенних текстів, ми бачимо, що метафора та персоніфікація увираз-

нюють символіку образів і мають чи не найбільше значення у їх творенні, розумінні та тлумаченні.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, характерною властивістю символіки образів весільних пісень Західного Полісся, як і будь-якого іншого регіону, є та, що їхнє значення мотивується передусім через фонові знання людей. Ще Я. Автамонов наголошував, що «народ для своїх образів бере здебільшого те, що має перед очима, і те, що вражає якою-небудь своєю властивістю» [1, с. 286]. Символіка образів як стійке художнє уявлення виникла у

весільній пісні в результаті використання різних художніх засобів, серед яких найголовніші – епітет-прикладка, художній паралелізм, метафора, персоніфікація та порівняння.

Практичне значення нашого дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані при розробці навчальних курсів фольклористики, народознавства, фольклористичного краєзнавства у вищих навчальних закладах та знадобляться для глибших теоретичних опрацювань художньої специфіки західнополіських весільних пісень.

Список літератури:

1. Автамонов Я. Символіка растений в великорусских песнях // Журнал министерства народного просвещения. – Спб., 1902. – Ч. 344, ноябрь-декабрь. – С. 286.
2. Архів АПВЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 6. (зап. К. Задорожня від Г.Ф. Дроздик 1928 р.н. у с. Залізниця Любешівського р-ну).
3. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 10. (зап. К. Денисюк від П.В. Мазур 1911 р.н. у с. Красці Ратнівського р-ну).
4. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 10. (зап. Л. Боруцька, Л. Дудко від К.В. Собатович 1909 р.н. у с. Невірі Любешівського р-ну).
5. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 11. (зап. від Теклі Галух 1919 у с. Пульмі Шацького р-ну).
6. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 12. (зап. від О.К. Лізарук 1924 р.н. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну).
7. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 12. (зап. від Н.К. Лізарук 1922 р.н. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну).
8. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 12. (зап. Л. Костюк від Я.Є. Куць 1915 р.н. у с. Кримні Старовижівського р-ну).
9. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 12. (зап. О. Степанчук від В. Дудік 1939 р.н. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну).
10. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 12. (зап. О. Степанчук від В. Дудік 1939 р.н. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну).
11. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 13. (зап. М.М. Мельник, Л.І. Сахарук від М.Я. Соколової 1934 р.н. у с. Невірі Любешівського р-ну).
12. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 14. (зап. від О. Кравчук 1928 р.н. у с. Лісові Маневицького р-ну).
13. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 14. (зап. від П.В. Ковальчук 1923 р.н. у с. Березичах Любешівського р-ну).
14. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 14. (зап. від П.В. Ковальчук 1923 р.н. у с. Березичах Любешівського р-ну).
15. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 17-37. (зап. від Є.Г. Гребенчук у с. Малій Осниці Маневицького р-ну).
16. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 4. (зап. від А.С. Гурко 1922 р.н. у с. Локутках Любомльського р-ну).
17. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 2. (зап. від А.С. Гурко 1922 р.н. у с. Локутках Любомльського р-ну).
18. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 27. (зап. від П.В. Ковальчук 1923 р.н. у с. Березичах Любешівського р-ну).
19. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 30. (зап. Т. Прасюк від А.Д. Сіжук 1930 р.н. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну).
20. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 37. (зап. від Л.С. Мартинюк у смт. Цумані Ківерцівського р-ну).
21. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 4 (зап. М. Дячук від Федори Петрівни Бубели 1919 р.н. у с. Кримні Старовижівського р-ну).
22. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 4. (зап. від Л.П. Вовк 1918 р.н. у с. Боровні Камінь-Каширського р-ну).
23. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 5. (зап. Л.П. Трушик від М.Ф. Трушик 1907 р.н. у с. Седлиці Любешівського р-ну).
24. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 14. (Зап. Р. Глушук від К.Т. Черевко 1931 р.н. у с. Залізниця Любешівського р-ну).
25. Архів ПВНЦ. – Ф. 5. – Опр. 1. – Одзб. 9. (зап. К. Денисюк від Є.Г. Денисюк 1936 р.н. у с. Красках Ратнівського р-ну).
26. Весілля у Сварицевичах (Етнографічний опис із народних уст) // Фольклористичні зошити – С. 60.
27. Весілля у селі Серкизов // Фольклористичні зошити. – Вип. 8. – 2005. – С. 124.
28. Гром О. Еротична символіка в контексті весільного обряду Західного Полісся // Полісся: етнікос, традиції, культура. – Луцьк, 1997. – С. 183. (смт. Цумань Ківецького р-ну).
29. Давидюк В. До питання чоловічих та жіночих узорів в українському народному вбранні / Давидюк В. Концепції і рецепції. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2007. – С. 234.
30. Денисюк І. Пісні з-над берегів Турського озера. – С. 29.
31. Запис Т. Приступи, Н. Франків, Н. Курей у с. Сереховичах Старовижівського р-ну.
32. Костомаров М. Слов'янська міфологія: Вибр. праці з фольклористики та літературознавства. – К.: Либідь, 1994. – С. 59.
33. Пісні Тернопільщини. Календарно-обрядова та родинно-побутова лірика / Упор. С.І. Стельмашук, П.Г. Медведик. – Вип. 1. – К.: Музична Україна, 1989. – С. 156.
34. Потєбня А. О некоторых символах в славянской народной поэзии / Потєбня А. Символ и миф в народной культуре / Сост., подг. текстов, ст. и коммент. А.Л. Топоркова. – М.: Лабиринт, 2000. – С. 6-7.
35. Рибак Ю. Весільні «передладканки» в традиції Надбужжя // Фольклористичні зошити. – Луцьк, 2005. – Вип. 8. – С. 57. (с. Гупали Любомльського р-ну).
36. Сербинівське весілля. Записала, транскрибувала та впорядкувала Раїса Цапун. – Рівне: «Перспектива», 2001. – С. 24.
37. Старовижівське весілля // Фольклористичні зошити. – Луцьк, 2005. – Вип. 8. – С. 202.

Пикалюк Л.А.

Институт филологии и журналистики

Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки

ПОЭТИКА СИМВОЛОТВОРЕНИЯ ОБРАЗОВ ЖЕНИХА И НЕВЕСТЫ В СВАДЕБНЫХ ПЕСНЯХ ЗАПАДНОГО ПОЛЕСЬЯ

Аннотация

В статье исследуются особенности поэтики свадебных песен Западного Полесья, в частности способы символотворения образов жениха и невесты. Также освещается происхождение понятия «символ» и изучаются этапы его развития. Характерной особенностью свадебных песен Западного Полесья, как и любого другого региона, является то, что их значение мотивируется прежде всего через фоновые знания людей. За время своего бытования символы в свадебных песнях прижились до такого уровня, что потребность в толковании их содержания отпала. Автор акцентирует внимание на том, что символика образов как устойчивое художественное представление возникла в свадебной песни в результате использования различных художественных средств, в том числе эпитетов-приложений, параллелизмов, персонификаций и сравнений.

Ключевые слова: фольклор, Западное Полесье, свадебная песня, жених, невеста.

Pykaliuk L.A.

Institute of Philology and Journalism

Lesia Ukrainka East-European National University

THE POETICS OF SYMBOLS CREATION IMAGES GROOM AND BRIDE IN HYMENEAL SONGS OF WESTE POLESIE

Summary

The article explores the poetics of wedding songs especially Western Polesie, in particular ways symbols creation images of the bride and groom. Also highlights the origin of the concept of «character» and study the stages of its development. A characteristic feature of the West Polesie wedding songs, as well as any other region, is that their meaning is motivated primarily through background knowledge of people. During its existence the characters in the wedding songs accustomed to such a level that the need for interpretation of their content has disappeared author focuses on the fact that the symbolism of the images as sustainable artistic idea originated in wedding song from the use of various artistic media, including epithets applications parallelism, personification and comparisons

Keywords: folklore, Weste Polesie, hemeneal songs, fiance, bride.